

LÁSZLÓ MÁRTON

MAGYARSÁGPOLITIKA, KISEBBSÉGPOLITIKA A CEAUȘESCU-KORSZAK ELEJÉN

Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1965–1974*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010, 570 oldal

Azon művek megírásánál, amelyek érintik a kötet címében szereplő időszakot vagy tárgykört, szükségünk van egy olyan összefoglaló műre, amely leírja a korszak általános jellemzőit, lényegi folyamatait. Enélkül nem lehet a korban elhelyezni a kutatás/történet tárgyát, sötétben tapogatózik az író, és elnagyolt általánosságokat tud csak mondani. Nos, ezt a szintézist, ezt a keretet találjuk meg a Novák Csaba Zoltán által szerkesztett kötetben. Ha azt mondjuk erre a műre, hogy hiánypótló, akkor nem fejeztük ki eléggé e kötet szerepét.

Az előszó a téma kutatástörténetét, illetve az eddig már megjelent munkákat taglalja, de megismerhetjük a kutatás korlátait, és itt közli a szerkesztő a kötet koncepcióját, az iratok lelőhelyeit és kiválogatásuk szempontjait is. A 84 oldalas tanulmány – a kötet legértékesebb része – először a korszak előzményét, a romániai magyarság 1944–1964 közötti történetét tekinti át, majd rátér az 1964-től kezdődő, sajátos, román politikai modell kialakításának ismertetésére: a Sztálin halálát követő enyhülés lehetővé tette a szovjet csapatok távozásának kiharcolását, így megnőtt az ország mozgástere, és lehetősége nyílt egy sajátos gazdasági-politikai modell kialakítására. Az addigi internacionalista ideológiát is mellőzték, törvényszerű volt, hogy a nemzeti eszméhez nyúltak vissza. Ez az új irányvonal Ceaușescu 1965. évi hatalomra kerülésével felerősödött, és a szocialista nemzet koncepciójában öltött testet: eszerint a faji és etnikai sajátosságok nélküli román szocialista nemzet – amely homogén is, hiszen nincsenek benne egymással ellentétes érdekű társadalmi csoportok – biztosítja az ország soha nem látott mértékű fejlődését. E szocialista nemzetet a szocialista hazafiság hatja át. A kisebbségek létét – mint tényt – elismerték, de közelebbi-távolabbi beolvadásukkal tényként számoltak.

Ceaușescu hatalomra kerülése átmenetileg kedvezett a kisebbségeknek, hiszen az új vezető – hatalmának megszilárdításáért – igyekezett minél szélesebb körű támogatásra szert tenni, amibe belefért a kisebbségek irányában tett apróbb engedmények sora is.

A szerkesztő beszámol az 1968. évi közigazgatási átalakítás során lefolytatott, a romániai magyarságot érintő csatározásokról. A pártvezetés eredeti elképzelése egy a Csík–Gyergyó–Udvarhely térségét magában foglaló „nagy székely megye” volt. Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy térségét a leendő

Brassó megyéhez akarták csatolni, de az ottani magyar pártelit sikeres lobbizása folytán sikerült itt egy új, magyar többségű megyét létrehozni. Érdekes színteljes volt a pozícióharcnak a Csíkszereda és Udvarhely között folyó vetélkedés Hargita megye székhelyéért. A szerző ír az 1968-as évet követő, a székelyföldi megyéket érintő gazdasági fejlesztésekről és a közigazgatási változásokhoz köthető új identitások kialakításáról, a „hargitaiságról” és a „kovásznaiságról”.

Engedmények egész sorát jelentette a romániai magyarságnak Ceaușescunak az 1968. évi, csehszlovákiai eseményekhez való viszonyulása következtében előállt helyzet. A Varsói Szerződés országaival való konfrontációs helyzetben Ceaușescunak minél erősebb hazai támogatásra volt szüksége – beleértve a romániai magyarságot is. Ezt kihasználva, a romániai magyarság képviselői több kérést is a pártvezetés elé terjesztettek. A recenzens hiányolja, hogy a szerző nem vizsgálta meg annak lehetőségét, hogy az új kulturális lapok – eredeti identitásőrző-tájékoztató céljuk mellett – mennyire szolgálták a romániai magyar kulturális elit elhelyezkedését (munkahelyteremtését) is.

Az előterjesztett kérések egy részét – főképp a kulturális és szimbolikus jellegűeket – a pártvezetés teljesítette, ezek közé tartozott a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának létrehozása.

Ezt a – későbbiekhez képest pozitív – korszakot váltotta fel 1971-től a „júliusi tézisekként” ismertté vált fordulat. Ez eleinte csak az ideológiai-propaganda síkon érezte hatását mint „mini kulturális forradalom”, de nemskára begyűrűzött a gazdaságba (erőltetett iparosítás), területrendezésbe (falurombolás), életmódba (ellátási nehézségek) is. Ezek a „júliusi tézisek” éreztették hatásukat a romániai magyar kisebbségi életben is: a tömegtájékoztatási eszközök kínálata egyre sekélyesebbé vált, és a nemzeti identitás ápolása helyett már csak a párt propagandaeszközeiként működtek. 1974-ben papírtakarékossági okokból csökkentették az időszakos kiadványok terjedelmét és példányszámát, ami tovább csökkentette a kisebbségi identitás megőrzésének feltételeit, a vidéki települések összevonási programja pedig a kisebbségek élettereit veszélyeztette.

Az 1972-től bevezetett káderrotáció lehetővé tette a nemzetiségi érdekérvényesítésben kitűnt vezetők leváltását, az iparosítást kihasználva pedig tovább folytatódott az erdélyi, addig többségében magyar lakosságú városok betelepítése román nemzetiségű lakosokkal.

Az ezt követő, IV. fejezetben a szerző a '60-as, '70-es évek romániai magyar politikai (közigazgatási) és kulturális elitjét, a „működtetők” világát vizsgálja. Taglalja az úgynevezett vezető értelmiségiek szerepét, a korabeliek Ceaușescuhoz fűzött reményeit, majd csalódásait. Érdekes a szerző okfejtése az elit tagjainak különböző típusú identitásairól, amit pár közismertebb vezető identitásával és tevékenységével illusztrál.

A következő fejezetben a szerző azt taglalja, hogyan tekintett a romániai magyar kisebbségre a korszak állambiztonsági gépezete, a Securitate. A szerző szerint a második világháborút lezáró béketárgyalások időszakában, majd az 1956-os magyarországi forradalom után tekintettek állambiztonsági problémaként a romániai magyarságra, amelyet ekkor fokozott megfigyelés alá helyeztek.

Románia különutas politikájának markánsabbá válásával erősödött a román vezetés félelme attól, hogy a Szovjetunió támogatásával a magyar revizionista irányzat jelentősége megnőhet. Ezt a félelmet csak növelte az, amikor a magyarországi közvélemény akciókat kezdett a romániai magyarság védelmében, amely így továbbra is a Securitate szoros megfigyelése alatt maradt. A Ceaușescu-féle „júliusi tézisek” ellenzői is újabb célpontot jelentettek az állambiztonság szerveinek, és a megfigyelt romániai magyar értelmiségiek száma is folyamatosan növekedett.

A tanulmányt a következtetés-levonás zárja, ebben a recenzens hiányolja, hogy – habár dokumentumok nincsenek és talán nem is lesznek rá – a szerkesztő nem vizsgálja meg – akár az elvi – lehetőségét sem egy nagyléptékű homogenizációs tervnek. Mert bár a kötetből kiderül, hogy bizonyos időszakokban voltak kulturális és adminisztratív jellegű engedmények a romániai magyarság számára, de például az igényeket kielégítő számú magyar tannyelvű szakiskolai osztály indításának következetes elutasítása mindenképpen azt sejteti, hogy létezett egy – a fokozatosságra épülő – homogenizációs terv és folyamat, amely ekkor az asszimilációnak potenciálisan jobban kitett szakmunkásréteg elnemzetlenítését célozta.

És még valami: a politika a megtévesztés tudománya. Bár a szerző megpróbálta megvizsgálni, hogy az „enyhülési” időszakok magyarságot érintő pozitív ígéreteit mennyiben tartotta be Ceaușescu, de a mély folyamatokról, például a betelepítések időbeli és számbeli dinamikájáról, valójában keveset tudunk, ami egy óvatosabb következtetés-levonást indokolt volna.

A kötet tanulmányát a dokumentumok követik, amit válogatott könyvészet, a felhasznált levéltári források lelőhelyének ismertetése és a felhasznált sajtótermékek felsorolása követ. A továbbiakban a korszak legfontosabb szereplőinek életrajzi adatait ismerteti a szerző. Nem érdektelen látni a különböző értelmiségi és pártelit személyek mobilitási pályáját, bár itt a recenzens hiányolja, hogy egyrészt a szerző nem használt fel minden elérhető információt az életpályák leírásánál,¹ másrészt nincs adatunk a szülőkről, rokonságról – a recenzens szerint emiatt nem megfogható az akkor is létező nepotizmus és a kapcsolathálók.

Az életrajzi adattárat követi egy rövidítésjegyzék, majd személy-, intézmény-, helynévmutató és magyar, román, angol nyelvű rezümé.

Pár apróbb elírási hibát,² magyartalan,³ illetve megmosolyogtató megfogalmazást⁴ találunk a kötetben. A dokumentumfordítások gördülékenyek és jó szakterminológiai ismeretekre vallanak.

Novák Csaba Zoltán munkája összességében egy igen fontos mű, amelyet bizalommal ajánlunk az érdeklődők és a kutatók figyelmébe. Hiszen az általa tárgyalt korszakban valósultak meg azok a keretek, amelyek ma is befolyásolják életünket: megyehatárok, akkori infrastrukturális fejlesztések, megyei napilapok, oktatási adottságok.

Jegyzetek

¹ Például a *Romániai Magyar Ki Kicsoda* kötetek minden adatát.

² Például a kötet – címlapja szerint – 2011-ben jelent meg.

³ Például: „kanalizálta”, „aktivitás”, „transzmissziós”.

⁴ Például: „befolyásos magyar származású káderek is sok esetben veszítettek addigi súlyukból.” 20. p.; „35000 szovjet katona ellátásának megszűnése” 21. p.